

Humanisme als een verademing

Ervaringen van de Amerikaanse reis

Het is jammer, dat de spreker van hedenochtend, Frans Arijs, onverwachts verhinderd is, maar aan de andere kant geeft het mij de gelegenheid om U fris van de lever iets te vertellen over een reis, die ik — een maand ongeveer — gemaakt heb in de Verenigde Staten langs de groepen van de Amerikaanse humanisten.

Het is niet mijn bedoeling om U een aantal interessante reisverhalen te vertellen, maar ik zal liever wat zeggen over die gezichtspunten van de Amerikaanse humanistische beweging, die ook ons tot nadenken kunnen stemmen.

Het Amerikaanse humanisme is in wezen bij alle verschillen die er zijn op te merken, toch hetzelfde als alle westerse humanisme. Het is een humanisme in de sfeer van de stedelijke beschaving. Alleen heeft het misschien een sterker uitgesproken karakter in dit opzicht.

En wat is dan eigenlijk het kenmerkende element in het westerse moderne stedelijke leven? Het is, wat in Amerika zo opvallend is de „insecurity”, de onzekerheid, de onveiligheid. Het leven drijft, daar speicaal, tot topprestaties waarvoor men ook hoge salarissen krijgt, zowel de arbeiders als de hogere functionarissen, maar het is ook bijzonder wisselvallig. Niemand is eigenlijk zeker van de situatie waarin hij verkeert. Professoren kunnen tientallen jaren tijdelijk aan een Universiteit verbonden zijn, hoge functionarissen in het bedrijfsleven kunnen van de ene dag op de andere onzeker zijn van hun functie en dat geeft het hele leven het karakter van „insecurity” van „onzekerheid”. Ook in geestelijk opzicht. De bravour, die de Amerikaan soms kenmerkt, dient toch vaak, krijgt men de indruk, als een uiterlijke verschijningsvorm om een innerlijke onzekerheid te verbergen. Het leven is „hectic” zoals zij het noemen, opgewonden, gehaast, wat mede veroorzaakt wordt door de enorme afstanden, die de mensen moeten afleggen van hun werk naar de voorsteden, die heel ver van het centrum van de stad verwijderd zijn, zodat ze ook weinig vrije tijd hebben en daardoor ook weinig contacten kunnen leggen met hun medemensen.

Daarom is ook wel een klein beetje typisch eigenlijk, dat een van de slagzinnen in het Amerikaanse leven is „Take it easy” — doe het maar kalm aan — terwijl men in werkelijkheid de indruk krijgt van voortdurende spanning, zoals trouwens eigenlijk in alle moderne stedelijke beschavingen. Het verschijnsel van de „tranquillizers”, van de middeltjes, die men gebruikt om rustig te blijven, heeft een ontstellende omvang aangenomen en wij moeten nog maar afwachten of dat hier op den duur niet dezelfde kant uit zal gaan. Maar dit alles brengt mee, dat er naar mijn stellige indruk, een honger naar vriendschap bestaat, die wij eigenlijk zo in ons leven nog niet kennen. Op alle manieren demonstreert men zijn behoefte aan vriendelijke omgang, aan gemoedelijkheid. Men krijgt een klap op de schouders, wanneer men elkaar begroet, dan drukt men twee handen tegelijk.

Maar men kan achter dit alles een grote innerlijke onrust vermoeden. De Amerikaan heeft ook altijd het gevoel van „Doen wij het wel goed, wij Amerikanen.” Dat geldt t.a.v. de opvoeding van de kinderen, t.a.v. de politiek die zij volgen, en die onzekerheid bestaat ook t.a.v. het oordeel van Europa over de Amerikanen. En in die sfeer, in die samenleving is het zo ontzaglijk belangrijk, dat er ergens een tehuis is, een gemeenschap waarin men zich thuis en veilig kan voelen. Van daar ook de opleving van de kerken als sociale gemeenschappen in de Verenigde Staten, maar ook de opleving, de groei en de bloei van de Amerikaanse humanistische groepen: De Ethical Societies, de ethische gemeenschappen, die ook inderdaad heel sterk het karakter hebben van een groep van verwante, bij elkaar behorende mensen. Geboorte, huwelijk en dood krijgen daarin een eigen accent. Men heeft zondagmorgenbijeenkomsten met muziek en gedichten, die vooral gericht

zijn op de gemeenschappelijke beleving van de gezamenlijke overtuiging. Het Amerikaanse humanisme is als het ware een toevluchtsoord uit de hardheid van het bestaan, een verademing in een toch heel harde veeleisende samenleving. Uiteraard zijn deze ceremoniën bij geboorte, huwelijk en dood, en die muziek, die gedichten en die beleving op de bijeenkomsten, een uiterlijke vorm. Waar het op aan komt is het innerlijk, het echte menszijn. Het beleven van een zin in het bestaan. Het zijn, dat men als mens is ten volle zijn. Worden wie men eigenlijk is.

Het sloeg ook bepaald aan toen ik ook in Amerika een keer het citaat aanhaalde, uit een Amerikaans stuk overigens, dat ik hier in Nederland ook vaak gebruikt heb, een citaat uit Joan of Arc van Maxwell Andersen waarin de scene voorkomt waarin zij voor naar rechter verschijnt, dat eenvoudige boerenmeisje, en dan zegt: „Er is voor niemand in de hele wereld enige autoriteit dan zijn eigen ziel.” „Dan kiest gij de dood”, zegt de inquisiteur. En zij antwoordt: „En wat als ik mijn leven geef voor die keuze? Ik weet nu dit. Iedere man geeft zijn leven voor wat hij gelooft, iedere vrouw geeft haar leven voor wat zij gelooft. Een leven is al wat wij bezitten en wij leven het zoals wij menen dat wij het moeten leven en dan is het voorbij. Maar prijs geven wat je bent en zonder geloof te leven, dat is erger dan sterven, erger dan jong te sterven”.

Dat is de gedachte eigenlijk van alle humanisme en ook van het Amerikaanse humanisme. Leven met geloof zonder te verloochenen wat je bent, dat is het enige wat het leven van een mens de moeite waard maakt. Dat heeft ook een praktische betekenis. En in het Amerikaanse humanisme is ook een sterke drang naar praktische activiteit en praktische beïnvloeding van de samenleving, zoals ook bij ons. Men heeft volkshuizen gesticht en scholen, men besteedt grote aandacht aan de opvoeding van de kinderen, men neemt stelling tegen doodstraf en rasdiscriminatie, men mengt zich intens in de gedachtenwisseling over atoombom en wereldvrede. Het humanisme is in Amerika zeker ook een zedelijke inspiratie, veel meer dan een theorie. Dat geldt zowel in het negatieve als in het positieve. Men heeft negatief geen behoefte om zich theoretisch scherp af te grenzen tegen de godsdienst. Men heeft ook geen behoefte aan een positieve leer; men legt sterk de nadruk op wat men noemt de algemene religiositeit. Boven ieder podium in de gebouwen van de Amerikaanse humanisten staan de woorden „The place where men meet to seek the highest is holy ground”. „De plaats waar de mensen elkaar ontmoeten om het hoogste te zoeken is heilige grond”. Ik zou dit toch niet oppervlakkig willen noemen. Het zijn ook geen oppervlakkige mensen, die Amerikaanse humanisten. Integendeel, in deze samenleving, die sterk dringt naar conformity, naar conformiteit, naar volgen van het voorbeeld van anderen, zijn ze non-conformist, de niet conformen, die er niet tegen opzien op een van hun grote bijeenkomsten, zoals ik in Chicago meemaakte waarin een 175 man het 75-jarige bestaan van de gemeenschap vierde, om een vooraanstaande negerin als voorzitter te kiezen, wat in Amerika toch altijd nog iets betekent, ook al is het rassenvraagstuk althans in het Oosten en Noorden al een stuk op weg om opgelost te worden.

Dit maakt het begrijpelijk, dat deze beweging, vooral sinds de laatste oorlog, in volle groei is. Terwijl zij zich gedurende de 80 jaar van hun bestaan geconcentreerd hadden op enkele grote steden, heeft nu een uitbreiding tot 22 groepen al plaats gevonden in verschillende delen van het land. En zij zijn bereid gevonden er offers voor te brengen. Honderdduizend dollars brengen zij bijeen om op die manier hun functie uit te oefenen van een gids in de samenleving te zijn. Daar zie ik, naar ik geloof, trouwens ook wel een stukje Nederlandse invloed in. Sinds de oprichting van de internationale humanistische beweging in 1952 te Amsterdam, heeft men zich zeker ook sterk geïnspireerd op de ontwikkeling van het humanisme in Nederland en dat brengt me inderdaad weer terug naar onze samenleving, waar het probleem in wezen toch niet anders is.

Ook wij leven in een westerse stedelijke samenleving met een sterke neiging tot het vervlakken van de banden die de mensen binden, tot het vervlakken van de inhoud die het leven heeft, en ook wij hebben de vrees dat het leven ons als zand tussen de vingers glijdt, tenzij wij er in slagen een zinvolle ontplooiing van de enkeling in de gemeenschap tot stand te brengen. En dit geldt misschien dezer dagen wel sterker dan ooit. Wij hebben in Frankrijk de ontwikkeling met de Gaulle, we hebben een politieke malaise ook in ons land en elders, en het is goed te weten, dat het niettemin de moeite waard blijft om mensen tot mensen te maken, om te staan voor de dingen waar het in het leven op aan komt.

De idee dat het leven de moeite waard is ondanks alles leeft overal in de wereld. In India, in Engeland, in Europa, en ik heb het nu ook in Amerika in al die plaatsen gezien, in New York, Washington, St. Louis, Chicago, in California, in Boston. En men voelt zich wederzijds geïnspireerd. Zij en wij. Zij voelen zich minder eenzaam, wetend dat er ook elders mensen de idee van het waarlijk mens zijn hooghouden. En wij kunnen ons gesterkt voelen door het besef dat hetzelfde verlangen hen en ons drijft. Amerika is een wonderlijk land, een land van enorme

tegenstellingen. Tussen het vermaakcentrum van 42nd street in New York en de ernst van de Harvard Universiteit, die zich meten kan met de beste van de wereld, tussen de steenwoestenijen van de grote steden en de tropische indrukwekkendheid van de Mississippi, tussen het Pentagon waar de militaire staven vergaderen en het nuchtere harde toegewijde werken aan de vakscholen, waarin men probeert mensen tot volwaardige burgers van de samenleving te vormen.

Het is mijn overtuiging ook na deze reis, sterker dan ooit tevoren, dat de mensheid niet verloren is, tenzij zij zichzelf verloren geeft. Wij moeten bedenken, dat wij de moeizame weg hebben te gaan van alle eeuwen, van alle generaties voor ons, die gezwoegd en geploeterd, gefaald maar ook overwonnen hebben, overal in de wereld. Door hoog te houden de idee van de eenvoudige menselijkheid, die uitgesproken is door Jeanne d'Arc, en ik mag misschien tot slot nog een keer citeren, wat ook in Amerika zo sterk de grondidee van het humanisme heeft verlevendigd en versterkt, wanneer zij voor haar rechters verschijnt en zegt: „Ik weet nu dit. Iedere man leeft voor wat hij gelooft, en ieder vrouw leeft voor wat zij gelooft. Eén leven is alles wat wij hebben en wij leven het zoals wij menen het te moeten leven en dan is het voorbij. Maar prijs geven wat je bent en zonder geloof te leven dat is erger dan sterven. Erger dan om jong te sterven”.

J. P. VAN PRAAG

Humanistisch Vacantie- en Conferentieoord

De Ark

Profiteert van de prachtige ligging van de Ark te midden van bos, heide en zandverstuivingen.

In de perioden 28 juni-19 juli en 16-30 augustus a.s. kunnen we nog enkele gasten ontvangen.

Prijs per week f 42,— kinderen 6 t/m 10 jaar f 32,—
„ 0 t/m 5 jaar f 26,—

Aanmeldingen en inlichtingen bij „De Ark”

Belvédèrelaan 14. Nunspeet / Telefoon K 3412-2404

HET WOORD VAN DE WEEK

1 juni 1958

VERSCHIJNT WEKELIJKS

11e jaargang nr. 22

D. TH. WINTER
ROOSEVELT
AMSTERDAM - 112710

Frankering bij
Abonnement
UTRECHT

De Heer
Mevrouw
Mejuffrouw

Onbestelbare exemplaren
terug aan:
Oudegracht 152, Utrecht

Lezingen voor de radio

15 juni, 9.45 uur V.A.R.A., „Mijn zoon moet in dienst”, H. J. J. Lips.

22 juni, 9.45 uur V.A.R.A., „Uitgestoten”, P. A. Pols.

Het Woord van de Week

Humanistische radiolezingen uitgesproken voor de Vara-microfoon.

Administratie: Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht, Postgiro 304960.

Abonnementsprijs bij vooruitbetaling f 4,— p. j., buitenland f 4,60 p. j., losse nummers f 0,25.